

INTERNATIONAL FEDERATION OF LIBRARY ASSOCIATIONS AND INSTITUTIONS

SMERNICA IFLA PRE SLUŽBY VEREJNÝCH KNIŽNÍC

Druhé, úplne prepracované vydanie
1. časť

© Copyright: International Federation of Library Associations and Institutions, 2010
Zostavili: Christie Koontz a Barbara Gubbin v spolupráci so Sekciou verejných knižníc IFLA
Povolenie IFLA pre Spolok slovenských knihovníkov – Slovak Librarians Association
Preklad: Ing. Silvia Stasselová, 2011
Realizované s finančnou podporou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky

OBSAH

PREDHOVOR

ÚVOD

1 Poslanie a úlohy verejnej knižnice

- 1.1 Úvod
- 1.2 Definícia verejnej knižnice
- 1.3 Poslanie verejnej knižnice
- 1.4 Vplyv knižnice na zmeny
- 1.5 Sloboda informácií
- 1.6 Prístup pre všetkých
- 1.7 Miestne potreby
- 1.8 Miestna kultúra
- 1.9 Kultúrne korene verejnej knižnice
- 1.10 Knižnice bez stien
- 1.11 Knižničné budovy
- 1.12 Zdroje
- 1.13 Hodnota verejných knižníc

2 Právny a finančný rámec

- 2.1 Úvod
- 2.2 Verejná knižnica a štátna správa
- 2.3 Legislatíva pre verejné knižnice
- 2.4 Financovanie
- 2.5 Riadenie verejnej knižnice
- 2.6 Správa verejnej knižnice
- 2.7 Publicita a propagácia

3 Uspokojovanie potrieb zákazníkov knižníc

- 3.1 Úvod
- 3.2 Identifikácia potenciálnych zákazníkov knižníc
- 3.3 Analýza potrieb v rámci komunity
- 3.4 Služby zákazníkom knižníc
- 3.5 Starostlivosť o zákazníkov knižníc
- 3.6 Vzdelávanie zákazníkov knižníc
- 3.7 Spolupráca a zdieľanie zdrojov
- 3.8 Elektronické siete
- 3.9 Prístup k službám
- 3.10 Budovy knižníc

4 Budovanie fondov

- 4.1 Úvod

4.2 Stratégia budovania knižničného fondu

- 4.3 Rozsah fondov
- 4.4 Budovanie fondov
- 4.5 Zásady udržiavania fondov
- 4.6 Štandardy pre knižné fondy
- 4.7 Štandardy pre elektronické informačné zariadenia
- 4.8 Plán budovania fondov v nových knižniciach
- 4.9 Miery dopĺňovania a vyradovania
- 4.10 Manažment digitálnych zbierok

5 Ľudské zdroje

- 5.1 Úvod
- 5.2 Zručnosti knižničného personálu
- 5.3 Kategórie knižničného personálu
- 5.4 Etické normy
- 5.5 Povinnosti knižničného personálu
- 5.6 Počet pracovníkov
- 5.7 Vzdelávanie knihovníkov
- 5.8 Školenia
- 5.9 Profesionálny postup
- 5.10 Pracovné podmienky
- 5.11 Dobrovoľníci

6 Manažment verejných knižníc

- 6.1 Úvod
- 6.2 Manažérske zručnosti
- 6.3 Vytváranie a udržiavanie sietí
- 6.4 Finančný manažment
- 6.5 Manažment knižničných zdrojov
- 6.6 Personálny manažment
- 6.7 Plánovanie a rozvoj knižničných systémov
- 6.8 Manažment zmien
- 6.9 Delegovanie
- 6.10 Nástroje manažmentu

7 Marketing verejných knižníc

- 7.1 Úvod
- 7.2 Marketingové nástroje
- 7.3 Marketingová a komunikačná politika
- 7.4 Vzťahy s verejnosťou

PRÍLOHY

ZOZNAM PRAMEŇOV

PREDHOVOR

Predkladaná smernica je prepracovanou verziou Smernice IFLA pre verejné knižnice z roku 2001. Návrh novej smernice vypracovala pracovná skupina zostavená z členov Výboru Sekcie verejných knižníc IFLA.

Verejná knižnica je dynamickým a primárnym verejným prístupovým miestom, ktoré aktívne reaguje na množstvo neustále sa meniacich informačných potrieb.

Smernica je koncipovaná tak, aby poskytovala knihovníkom a informačným pracovníkom odbornú pomoc vo väčšine situácií, pri rozvoji efektívnych knižničných služieb, budovaní kvalitných knižničných zbierok i zabezpečovaní dostupnosti všetkých formátov materiálov podľa požiadaviek miestnej komunity. V súčasnom zložitom informačnom svete je pre knihovníkov a informačných profesionálov dôležité, aby uspeli pri vyhľadávaní poznatkov, informácií a tvorivých výsledkov. Veríme, že smernica uľahčí toto vyhľadávanie a v konečnom dôsledku zvýši schopnosť vzdelávania, ako aj kvalitu života ľudí v spoločnosti, ktorým knižnice slúžia.

Ďakujeme všetkým, ktorí v minulosti aj v súčasnosti predložili pripomienky k obsahu smernice a osobne prispeli k jej zostaveniu za celé obdobie od počiatkov jej tvorby v roku 1973. Osobitné poďakovanie vyjadrujeme členom Výboru Sekcie verejných knižníc IFLA, ktorí nám poskytli praktické príklady na ilustrovanie textu smernice, a členovi výboru Johnovi Lakeovi za jeho redakčné zručnosti pri úprave textu. Poďakovanie patrí aj Nicole Stroud, knižničnej a informačnej profesionálke a absolventke Florida State University za pomoc pri redigovaní publikácie a za jej prínos k vzniku novej kapitoly smernice (rozvoj digitálnych zbierok).

Radi by sme tiež poďakovali tým, ktorí prispeli k ďalším novým kapitolám smernice: Janet Lynch Forde (informačná gramotnosť), Monike Antonelli (zelené knižnice, šetrné k životnému prostrediu), Lauren Mandel (služby e-governmentu), Laure Brenkus (rozvoj ľudských zdrojov) a zostavovateľke smernice Christie Koontz (marketing).

Dlhoročný neutíchajúci záujem o túto smernicu dokazuje, že verejné knižnice potrebujú usmernenia zohľadňujúce meniaci sa informačný svet, v ktorom nepretržite fungujú. Veríme, že táto smernica bude významná pre verejné knižnice v 21. storočí s rôznou úrovňou knižničných služieb a pomôže knihovníkom a informačným profesionálom čeliť všetkým výzvam, s ktorými sa každodenne stretávajú. Pevne dúfame, že revidovaná smernica bude dostupná všetkým, ktorí sa podieľajú na rozvoji verejných knižníc po celom svete.

Zostavovateľky Christie Koontz a Barbara A.B. Gubbin

ÚVOD

Predchádzajúca Smernica IFLA pre verejné knižnice z roku 2001 uvádzala príklady poskytovania knižničných služieb z celého sveta, rovnako ako ich uvádza táto smernica. Nejde o vyčerpávajúce alebo vyslovene výnimočné prípady poskytovania služieb, ale príklady slúžia na ilustrovanie textu momentkami z diania vo verejných knižniciach v rôznych krajinách a na poskytnutie letného pohľadu na nápadité riešenia špecifických problémov.

Uvedomujeme si, že uvedené príklady sú selektívne a že by sa mohlo použiť viac príkladov, ktoré by boli rovnako vhodné. Sú však názorným príkladom toho, čo sa deje na celom svete, aby služby verejných knižníc zodpovedali potrebám svojich používateľov v miestnych podmienkach. Pri niektorých príkladoch sme uviedli aj adresy webových stránok, aby sa záujemcovia mohli podrobnejšie oboznámiť s niektorými iniciatívami. V závere každej kapitoly smernice sú uvedené odkazy na relevantné zdroje. Zoznam súvisiacich publikácií IFLA je uvedený za každou kapitolou smernice a tiež v závere smernice. Novou prílohou smernice je Dodatok k Manifestu IFLA/UNESCO o verejných knižniciach z roku 2009.

Prudký vývoj informačných technológií v posledných rokoch vyvolal revolúciu v spôsobe zhromažďovania, prezentovania a sprístupňovania informácií. Súčinnosť medzi informačnými a komunikačnými technológiami umožňuje prístup k informáciám spôsobmi, ktoré by sme si mohli len ťažko predstaviť v roku 1986, rovnako ako v roku 2001, keď boli publikované predchádzajúce smernice. Tempo týchto zmien sa neustále zrýchľuje a je len málo oblastí ľudskej činnosti, ktorých by sa nedotkli. Verejná knižnica, ktorej primárnou úlohou je poskytovať informácie, má pred sebou radikálne zmeny vo všetkých aspektoch organizácie a poskytovania služieb.

Mnoho verejných knižníc reaguje na výzvu, ktorú predstavuje elektronická revolúcia, a snažia sa rozvíjať knižničné služby novým a inovatívnym spôsobom. Pre ľudí je však nevyhnutným predpokladom využívania informačných a komunikačných technológií gramotnosť, počítačová zručnosť a tiež spoľahlivá telekomunikačná sieť. Riziko narastajúcej priepasti medzi informačne bohatými a informačne chudobnými krajinami pretrváva. Táto priepasť nevzniká len medzi krajinami s rôznym stupňom rozvoja, ale aj medzi skupinami a jednotlivcami v jednotlivých krajinách.

Verejné knižnice majú mimoriadnu príležitosť zapojiť každého do tohto globálneho rozhovoru a prekenuť to, čo sa často označuje ako „digitálna priepasť“. Dosahujú úspechy sprístupňovaním informačných technológií verejnosti, výučbou základných počítačových zručností a účasťou na programoch zameraných na znižovanie negramotnosti. Dodržať princíp dostupnosti pre všetkých však znamená, že knižnice musia pokračovať v poskytovaní informácií rozličnými spôsobmi, napríklad aj prostredníctvom tlačенých materiálov alebo ústnym podaním. Tieto služby budú veľmi dôležité i v dohľadnej budúcnosti. Zatiaľ čo sa verejná knižnica stáva bránou do elektronického sveta informácií, čo by malo byť jej hlavným cieľom, treba vynaložiť veľké úsilie, aby sa nezavreli ostatné dvere, ktorými sa môžu šíriť poznatky a informácie. Uvedené faktory predstavujú pre verejné knižnice hlavnú výzvu a ich odozva bude určovať ďalšiu životaschopnosť služieb verejných knižníc. S týmto vedomím sú sformulované aj odporúčania v predkladanom dokumente.

1 POSLANIE A ÚLOHY VEREJNEJ KNIŽNICE

„Verejná knižnica, miestna brána k poznatkom, je základnou podmienkou pre celoživotné vzdelávanie, nezávislé rozhodovanie a kultúrny rozvoj jednotlivca a sociálnych skupín.“

(Manifest IFLA/UNESCO o verejných knižniciach, 1994)

1.1 ÚVOD

Táto kapitola je všeobecnou formuláciou poslania (ako je definované v *Manifeste IFLA/UNESCO o verejných knižniciach* z roku 1994) a úloh verejnej knižnice. Hlavné otázky sú podrobnejšie rozpracované v nasledujúcich kapitolách.

1.2 DEFINÍCIA VEREJNEJ KNIŽNICE

Verejné knižnice sú celosvetovým javom. Vyskytujú sa v rozmanitých spoločnostiach a odlišných kultúrach na rôznych stupňoch rozvoja. Aj keď rozmanité podmienky, v ktorých knižnice pôsobia, nevyhnutne spôsobujú rozdiely v poskytovaných knižničných službách a spôsoboch, akými sa tieto služby poskytujú, knižnice majú zvyčajne spoločné charakteristiky, ktoré možno definovať takto:

Verejná knižnica je inštitúcia, ktorá je zriadená, podporovaná a financovaná komunitou, a to buď prostredníctvom miestnej a regionálnej samosprávy, prípadne vlády, alebo prostredníctvom iných foriem organizácie spoločnosti. Zabezpečuje prístup k poznatkom, informáciám, celoživotnému vzdelávaniu a dielam predstavivosti pomocou rôznych zdrojov a služieb a je dostupná pre všetkých členov komunity, bez ohľadu na rasu, národnosť, vek, pohlavie, náboženstvo, jazyk, postihnutie, ekonomickú situáciu, postavenie v zamestnaní a dosiahnuté vzdelanie.

1.3 POSLANIE VEREJNEJ KNIŽNICE

Hlavným poslaním verejnej knižnice je poskytovať zdroje a služby s cieľom uspokojovať potreby jednotlivcov a skupín, týkajúce sa vzdelávania, informačného a osobného rozvoja vrátane zábavy a trávenia voľného času. Verejné knižnice plnia dôležitú úlohu pri rozvoji a udržiavaní demokratickej spoločnosti tým, že zabezpečujú individuálny prístup k širokej a rozmanitej škále vedomostí, myšlienok a názorov.

- Rada pre verejné knižnice sformulovala vyhlásenie o novej vízii pre verejné knižnice vo Fínsku: „Knižnica je miestom stretávania ľudí a názorov. Knižnica inšpiruje, prekvapuje a kvalifikuje.“
- Na zlepšenie existujúcich postupov a zabezpečenie dosiahnuteľných cieľov boli pre verejné knižnice v austrálskom Queenslande vypracované smernice a normy. Tieto štandardy sú návodom na uplatňovanie osvedčených postupov pre pracovníkov zodpovedných za riadenie služieb verejných knižníc. Dostupné na internete: <<http://www.slq.qld.gov.au/info/publib/build/standards>>.

1.3.1 Vzdelávanie

„Podpora individuálneho a samostatného vzdelávania, ako aj formálneho vzdelávania na všetkých úrovniach.“
(*Manifest...*)

Potreba inštitúcie, ktorá je otvorená pre všetkých a ktorá poskytuje prístup k vedomostiam v tlačenej alebo inej forme (napr. prostredníctvom multimédií a internetových zdrojov), čím podporuje formálne aj neformálne vzdelávanie, je hlavným dôvodom zakladania a udržia-

vania prevádzky väčšiny verejných knižníc; zároveň je to základné poslanie každej verejnej knižnice. Ľudia sa potrebujú počas svojho života vzdelávať buď vo formálnych inštitúciách (základné, stredné a vysoké školy, univerzity), alebo v menej formálnom kontexte, vo vzťahu k svojmu zamestnaniu a každodennému životu. Vzdelávanie sa nekončí absolvovaním formálneho vzdelania, ale pre väčšinu ľudí sa stáva celoživotnou aktivitou. V súčasnej zložitej spoločnosti potrebujú ľudia získavať nové zručnosti prakticky vo všetkých etapách svojho života. Verejné knižnice majú pri napomáhaní tohto vzdelávacieho procesu dôležitú úlohu.

Verejná knižnica by mala poskytovať materiály na vhodnom médiu, a tak podporovať formálne i neformálne vzdelávacie procesy. Zároveň by mala zákazníkom knižnice pomáhať, aby využívali zdroje efektívne, a poskytovať im potrebné vybavenie na štúdium. Schopnosť získavať informácie a efektívne ich využívať je pre úspešné vzdelávanie veľmi dôležitá a všade, kde je to možné, by mali verejné knižnice spolupracovať s inými vzdelávacími inštitúciami pri výučbe zameranej na používanie informačných zdrojov. Tam, kde existuje primerané vybavenie knižníc na podporu formálneho vzdelávania, verejná knižnica by ho mala priebežne doplňovať.

Verejná knižnica by mala aktívne podporovať aj kampane a školenia na podporu všeobecnej a informačnej gramotnosti, pretože gramotnosť je zásadnou podmienkou vzdelávania a poznania, a teda aj využívania knižníc a informačných služieb. Ľuďom, ktorí sa stali gramotnými len nedávno, by mala uľahčovať prístup k vhodným informačným materiálom a službám, aby si udržiavali a rozvíjali svoje schopnosti.

V niektorých krajinách je potreba rozvoja vzdelávania prioritou a verejné knižnice sú zamerané na formálne vzdelávanie. Existujú však rôzne spôsoby, akými môžu verejné knižnice podporovať formálne i neformálne vzdelávanie. Závisí to od miestneho kontextu a úrovne dostupných zdrojov.

- V Singapure je poslaním verejnej knižnice „poskytovať dôveryhodné, prístupné, globálne knižničné a informačné služby tak, aby podporovali informovanú a angažovanú spoločnosť“.
- V Južnej Afrike, kde mnohí ľudia nemajú dostatočný životný priestor a žijú bez elektriny, ktorá by im umožnila študovať, je prioritou verejných knižníc poskytovať základné vybavenie potrebné na štúdium – osvetlenie, stoly a stoličky.
- V niektorých krajinách plnia knižnice súčasne niekoľko funkcií, napríklad funkciu verejnej aj školskej knižnice. V Anglicku je menšia pobočka knižnice kombinovaná s väčšou školskou knižnicou, ktorá je umiestnená v zariadení na využívanie voľného času. V Spojených štátoch amerických sú v niektorých prípadoch kombinované verejné a akademické knižnice, napríklad Ústredná knižnica v kalifornskom San José a krajská knižnica Harris County Library v Tomballe v štáte Texas. Dostupné na internete: <<http://www.hcpl.net/location/tomball-college-communitylibrary>>.
- V štáte Amazonas vo Venezuele, kde nie sú žiadne školské knižnice, sa vidiecke knižnice zameriavajú na poskytovanie podpory pre študentov aj učiteľov.

- V provincii Barcelona v Španielsku sa niektoré knižničné služby zameriavajú na podporu študentov dištančnej formy štúdia na Open University v Katalánsku.
- V austrálskom štáte Queensland navštevuje z poverenia mestskej rady mesta Gold Coast City geograficky izolované základné školy mobilná knižnica/bibliobus.
- Nórske knižnice zriadili kvalitné internetové stránky s indexovanými odkazmi na vhodné zdroje pre vzdelávanie podľa rôznych vekových kategórií. Dostupné na internete: <<http://detektor.deichman.no>>.
- Veľké mestské knižnice, napríklad Queens Borough Library v New Yorku alebo Mestská knižnica v Kodani, ponúkajú zákazníkom knižníc špeciálne vybavené vzdelávacie centrá vo svojich budovách. Tieto centrá majú personál, ktorý poskytuje inštruktáž a pomoc pri práci so vzdelávacími materiálmi a počítačovými stanicami.
- Krajská detská knižnica v ruskom Astrachane komunikuje s mladými používateľmi online. Prichádzajúce otázky sú presmerované na príslušné oddelenia, ktoré vypracujú odpovede do 24 hodín. Deti, ktoré žijú vo vzdialených oblastiach, môžu na požiadanie získať potrebné knihy a časopisy. Dostupné na internete: <http://www.goroganin.info/index.php?id_a=733>.
- *Entrelibros (Medzi knihami)* je sieť používateľov knižníc a odporúčaných titulov kníh podporovaná autonómnou vládou Extremadura v Španielsku.
- V štáte Queensland v Austrálii verejné knižnice poskytujú materiály na riešenie domácich úloh a žiakov vyšších ročníkov základných a stredných škôl podporujú prostredníctvom organizovaných klubov zameraných na riešenie domácich úloh v knižniciach. Dostupná je aj elektronická pomoc pri riešení domácich úloh. Dostupné na internete: <<http://netlinks.slq.qld.gov.au>>.

1.3.2 Informácie

„Verejná knižnica je miestnym strediskom informácií, ktoré pohotovo sprístupňuje všetky druhy znalostí a informácií svojim používateľom.“

(Manifest...)

Základným ľudským právom je prístup k informáciám a ich využívanie, pričom dostupných informácií je dnes oveľa viac ako kedykoľvek predtým. Verejná knižnica ako služba prístupná pre všetkých ľudí zohráva kľúčovú úlohu v zhromažďovaní, organizovaní a využívaní informácií, ako aj v poskytovaní prístupu k širokej škále informačných zdrojov. Verejná knižnica je osobitne zodpovedná za zhromažďovanie lokálnych informácií a ich pohotové sprístupňovanie. Pôsobí tiež ako pamäťová inštitúcia tým, že zbiera, uchováva a sprístupňuje materiály, ktoré sa vzťahujú na históriu komunity a jednotlivcov. Poskytovaním rozmanitých informácií verejná knižnica pomáha komunite seriózne diskutovať a rozhodovať o kľúčových otázkach. Pri zbieraní a poskytovaní informácií by mala verejná knižnica spolupracovať s ostatnými inštitúciami, aby sa dostupné zdroje čo najlepšie využili.

Rýchly nárast objemu dostupných informácií a kontinuálne technologické zmeny, ktoré zásadným spôsobom ovplyvnili spôsob sprístupňovania informácií, mali výrazný vplyv aj na verejné knižnice a ich služby. Informácie sú veľmi dôležité pre rozvoj jednotlivca i celej

spoločnosti a informačné technológie zvyhodňujú tých, ktorí k nim majú prístup a môžu ich využívať. Napriek obrovskému množstvu informácií veľkej časti svetovej populácie nie sú dostupné a priepasť medzi informačne bohatými a informačne chudobnými sa v niektorých oblastiach neustále prehľbuje. Zdroje šírenia verejných informácií, akými sú napríklad televízne vysielanie, telefónne a iné mobilné webové služby, vzdelávacie inštitúcie a verejné knižnice, sú vo vyspelých krajinách samozrejmosťou. V rozvojových krajinách má však táto infraštruktúra vážne nedostatky, čo obmedzuje individuálne možnosti získavať informácie a riešiť problémy. Internet je príslubom zlepšenia komunikácie vnútri rozvojovej krajiny i medzi viacerými rozvojovými krajinami. Verejné knižnice zohrávajú v tomto procese významnú úlohu a existujúcu priepasť musia prekenuť zabezpečením verejného prístupu k internetu (ak je to technologicky možné), ale zároveň musia pokračovať v poskytovaní informácií v tradičnej podobe. Verejné knižnice by mali poznať a využiť všetky možnosti, ktoré prináša neustály rozvoj informačných a komunikačných technológií. Verejné knižnice naďalej poskytujú dôležité prístupové miesta k online informačným službám.

- Niektoré verejné knižnice v Južnej Afrike poskytujú svoje priestory na zriadenie informačných kioskov a telecentier.
- Mestské viacúčelové komunitné telecentrá, ktoré boli založené v piatich afrických krajinách (Benin, Mali, Mozambik, Tanzánia a Uganda), poskytujú prístup k moderným informačným a komunikačným nástrojom.
- Verejná knižnica v Memphise v americkom štáte Texas poskytuje záujemcom netradičné informácie, ako sú genealogické záznamy, poradenstvo pre malé podnikanie alebo zoznamy pracovných príležitostí. Iné americké knižnice (napr. v Dallase a v San Franciscu) poskytujú informácie z miestnej, regionálnej a štátnej správy.
- Vo verejných knižniciach v Estónsku sú verejne prístupné internetové miesta.
- Mestská rada austrálskeho mesta Gold Coast pravidelne organizuje dvojdnové podujatie *Techno Expo*, ktoré umožňuje klientom dozvedieť sa všetko o gadgetoch, nástrojoch a konceptoch, ktoré zahŕňajú najnovšie informačné technológie.

1.3.3 Osobný rozvoj

„Poskytovanie príležitostí pre tvorivý osobný rozvoj.“

(Manifest...)

Možnosť rozvíjať osobnú tvorivosť a rozvíjať svoje záujmy je pre ľudský pokrok veľmi dôležitá. To si však vyžaduje prístup k vedomostiam a dielam predstavivosti. Verejná knižnica poskytuje prístup k bohatým a rozmanitým zdrojom vedomostí a výsledkom tvorivej činnosti na rôznych médiách, ktoré by jednotlivci nemohli sami získať. Poskytovanie prístupu k popredným zbierkam svetovej literatúry a poznatkom, vrátane literárnej tvorby vlastnej komunity, je jedinečným prínosom verejnej knižnice a jej dôležitou funkciou. Prístup k umeleckým dielam a poznatkom prispieva k osobnému vzdelávaniu a k zmysluplným voľnočasovým aktivitám. Knižnice musia zmeniť tradičné bibliografické inštruktáže o efektívnom vyhľadávaní v katalógoch knižníc a využívaní

tlačených referenčných príručiek na školenia o využívaní počítačov pri vyhľadávaní informácií a o hodnotení kvality takto získaných informácií.

Verejná knižnica môže zásadným spôsobom ovplyvňovať každodenný život a prispievať k sociálnemu a ekonomickému rozvoju tým, že sa bude priamo podieľať na informovaní ľudí (napr. v rozvojových komunitách prostredníctvom programov zameraných na základné životné návyky, vzdelávanie dospelých alebo prevenciu AIDS). V oblastiach s vysokou mierou negramotnosti by mala verejná knižnica poskytovať služby negramotným tak, že im bude informácie podľa potreby vysvetľovať a prekladať. Mala by zabezpečovať aj základné vzdelávanie o využívaní knižnice a jej služieb.

- Vidiecke audio knižnice v Mali šíria informácie o hygiene, ochrane zdravia, chove zvierat a ďalších problémoch každodenného života obyvateľov. Mali dosah na 146 dedín, v ktorých organizovali spoločné počúvanie nahrávok.
- V Bolívii sú miestne knižnice miestom konania rôznych aktivít, napríklad zdravotných kampaní, kurzov o zdravej výžive, klubov pre matky s deťmi a mládežníckych klubov.
- V niektorých amerických knižniciach pôsobia kariérne informačné centrá. Uchádzači o zamestnanie tu môžu získať informácie o pracovných príležitostiach alebo využívať rôzne médiá ako pomôcku pri písaní žiadostí o zamestnanie či príprave na prijímacie pohovory. Tento model môže upevniť väzby medzi pracovníkmi knižnice a štátnymi regionálnymi úradmi práce.
- Hlavným cieľom knižničných služieb vo vidieckych oblastiach Venezuely bolo zlepšiť kvalitu života drobných poľnohospodárov s obmedzenými zdrojmi prostredníctvom poskytovania informácií o poľnohospodárstve a chove zvierat.
- Vo verejnej knižnici Crandall Public Library v Glen Falls v štáte New York bolo zriadené zdravotnícke informačné centrum s „hot line“ telefónnou linkou na zodpovedanie otázok z oblasti zdravotníckych informácií.
- Londýnske knižnice ponúkajú množstvo kníh a ďalšie zdroje a prostriedky na zvyšovanie gramotnosti, matematickej gramotnosti a zručností pri využívaní informačných technológií.

1.3.4 Deti a mládež

„Vytváranie a upevňovanie čitateľských návykov detí už od ich skorého veku.“

(Manifest...)

Verejná knižnica by mala uspokojovať potreby všetkých skupín spoločnosti, bez ohľadu na vek a fyzické, ekonomické alebo sociálne podmienky. Osobitne zodpovedná je však za uspokojovanie potrieb detí a mládeže. Ak sa podarí deti inšpirovať vzrušujúcim procesom získavania nových vedomostí a dielami predstavivosti už v ranom veku, je pravdepodobné, že z týchto dôležitých zdrojov osobného rozvoja budú mať prospech po celý život jednak vlastným obohacovaním, jednak zvýšením ich prínosu pre spoločnosť. Aj deti samy môžu nabádať rodičov a ostatných dospelých, aby využívali knižnicu. Je tiež

dôležité, aby mladí ľudia, ktorí sa ťažko učia čítať, mali prístup do knižnice, ktorá im poskytne vhodné materiály (pozri kapitoly 3.4.2 a 3.4.3).

- Ústredná verejná knižnica v ruskom meste Novouralsk zaviedla informačné služby pre mládež pod názvom *Hľadám odpoveď*, poskytované prostredníctvom mobilných telefónov, s cieľom poskytnúť okamžitú informáciu online.
- *Čitateľ.ru* je webová stránka vytvorená sieťou mestských knižníc v ruskom Omsku so zameraním na mládež. Online menu ponúka návod, ako nájsť zaujímavé knihy a citáty renomovaných autorov.
- Centralizovaný knižničný systém v ruskom meste Pskov na základe prieskumu svojich zákazníkov zistil, že tínedžeri sú čoraz nekonvenčnejší. Na webovej stránke knižnice v *Abecede neformálneho štýlu* vysvetľujú podstatu tínedžerských subkultúr, ich filozofiu, psychológiu a životný štýl. Dostupné na internete: <<http://www.bibliopskov.ru/neformal/index.htm>>.

1.3.5 Verejné knižnice a kultúrny rozvoj

Dôležitou úlohou verejnej knižnice je zameranie na kultúrny a umelecký rozvoj a na formovanie a upevňovanie kultúrnej identity danej komunity. Možno to dosiahnuť partnerskou spolupracou s príslušnými miestnymi a regionálnymi organizáciami, poskytovaním priestorov na kultúrne aktivity, organizovaním kultúrnych programov, ako aj zabezpečením, že kultúrne záujmy komunity budú zastúpené vo fondoch knižnice. Činnosť knižnice by mala odrážať rozmanitosť kultúr konkrétnej komunity. Knižnica má poskytovať materiály v jazykoch, ktorými sa hovorí a číta v miestnej komunite, a má podporovať jej kultúrne tradície. Knižnice by sa mali snažiť zamestnávať pracovníkov, ktorí hovoria jazykmi tých komunit, ktorým poskytujú služby.

- Knihovníci, ktorí pôsobia v Amazonas vo Venezuele boli vyškolení, aby plnili úlohu sprostredkovateľov medzi rôznymi kultúrami, pretože veľa obyvateľov vidieckych oblastí hovorí a rozumie len svojmu domorodému jazyku.
- Verejná knižnica Newark Public Library v americkom štáte New Jersey zriadila v spolupráci s Historickou komisiou New Jersey Informačné centrum Charlesa Cumminga so zameraním na miestnu a štátnu históriu.
- Ústredné verejné knižnice v Chorvátsku ponúkajú knižničné služby všetkým národnostným menšinám vrátane kníh v ich rodnom jazyku, špecializovaných výstav, literárnych a iných kultúrnych podujatí a medziknižničných výpožičných služieb na uspokojovanie miestnych etnických potrieb.
- Mestská rada austrálskeho mesta Gold Coast organizuje oslavy „kultúr na pobreží“ multikultúrnym programom, ktorý každý mesiac pripravujú rozmanité etnické skupiny, čo v konečnom dôsledku zvyšuje kultúrne povedomie v rámci komunity.

1.3.6 Sociálna úloha verejnej knižnice

Verejná knižnica zohráva dôležitú úlohu ako verejný priestor, miesto stretávania širokej verejnosti. Dôležité je to najmä v komunitách, kde je len málo možností na

stretávanie ľudí. Niekedy sa označuje aj ako „obývačka komunity“. Využívanie knižnice na výskum, vzdelávanie a voľnočasové aktivity umožňuje ľuďom nadväzovať neformálne kontakty a poskytuje im pozitívny sociálny zážitok. Budovy a vybavenie knižníc by mali byť navrhnuté tak, aby podporovali sociálne a kultúrne aktivity, ktoré pomáhajú rozvíjať záujmy komunity.

- Dánske knižnice potvrdzujú, že kým tradičné využívanie internetu na vyhľadávanie informácií je stále štandardom, využívanie internetu ako komunikačnej platformy exponenciálne narastá. Projekt americkej Verejnej knižnice Charlotte&Mecklenberg s názvom 23 vecí poukázal na nevyhnutnosť rozvoja kompetencií pracovníkov knižníc v oblasti sociálnych sietí a Web 2.0. Dostupné na internete: <http://splq.info/issues/vol41_2/06.htm>.
- Knižnica Entresse vo Fínsku je umiestnená v nákupnom stredisku. Je multikultúrnou knižnicou s personálom rovnako rôznorodým, ako sú jej zákazníci. Cieľovými skupinami knižnice sú tínedžeri a prisťahovalci. Knihovníci sa prechádzajú v rámci priestorov knižnice s mobilnými telefónmi a laptopmi, aby poskytovali služby týmto niekedy ťažko dostupným skupinám obyvateľstva. Dostupné na internete: <<http://english.es-poo.fi/default.asp?path=32373;37337;45340;37077;70550;83170>>.
- Knižnica 10 je pobočkou Mestskej knižnice v Helsinkách, ktorá sa nachádza v centre mesta a poskytuje inovatívne služby svojim zákazníkom. Ide napríklad o nahrávacie štúdio a skúšobňu, kde si môžu klienti zahrať alebo nahráť svoju hudobnú produkciu. Javisko slúži na kultúrne predstavenia, diskusie a iné prezentácie. Dostupné na internete: <<http://www.lib.hel.fi/en-GB/kirjasto10/>>.

1.4 VPLYV KNIŽNICE NA ZMENY

Plnením úloh v kľúčových oblastiach sa verejná knižnica stáva v prenesenom význame agentúrou pre sociálny a osobný rozvoj, ktorá môže pozitívne ovplyvňovať zmeny v komunite. Poskytovaním širokej škály materiálov na podporu vzdelávania a sprístupňovaním informácií širokej verejnosti prináša verejná knižnica ekonomické a sociálne výhody jednotlivcom i celej komunite. Prispieva k vytváraniu a udržiavaniu dobre informovanej a demokratickej spoločnosti a umožňuje ľuďom obohacovať a rozvíjať svoje životy a spoločnosti, v ktorých žijú.

Verejná knižnica by mala byť informovaná o otázkach, o ktorých sa diskutuje v komunite, a poskytovať informácie, ktoré obohatia túto diskusiu.

1.5 SLOBODA INFORMÁCIÍ

„Zbierky a služby by nemali podliehať žiadnej forme ideologickej, politickej alebo náboženskej cenzúry, ani komerčným tlakom.“

(Manifest...)

Verejná knižnica by mala byť schopná svojimi fondmi reprezentovať komplexný rozsah poznatkov ľudstva bez rizika cenzúry. V niektorých krajinách pomáha dodržiavať tieto práva zákon o slobodnom prístupe k informáciám (napr. zákon prijatý v Spojených štátoch amerických). Knihovníci a riadiace orgány knižníc by mali podporovať

tieto základné ľudské práva a odolávať nátlaku jednotlivcov a skupín s cieľom obmedzovať dostupnosť materiálov vo verejných knižniciach.

- Knižnice v Dánsku povzbudzujú občanov k účasti na politických debatách a aktívnej účasti na rozvoji demokracie v rámci projektu *Knižnica ako demokratický skleník*. V dánskom meste Herning knižnica spolupracuje s miestnymi novinármi a politikmi na organizovaní kultúrnej diskusie, ktorá prebieha tak na internete, ako aj v rámci živých diskusií. Dostupné na internete: <http://splq.info/issues/vol42_1/04.htm>.
- Austrálska knižničná a informačná asociácia zastáva názor, že knižničné a informačné služby majú osobitnú zodpovednosť pri podpore a udržiavaní slobodného toku informácií a myšlienok. Dostupné na internete: <<http://www.alia.org.au/policies/free.access.html>>.

1.6 PRÍSTUP PRE VŠETKÝCH

Základný princíp verejnej knižnice spočíva v tom, že jej služby musia byť dostupné všetkým, nie iba jednej spoločenskej skupine na úkor ostatných. Verejné knižnice by mali prijať príslušné opatrenia a zabezpečiť, aby boli služby rovnako prístupné aj všetkým menšinovým skupinám, ktoré nie sú schopné z určitých dôvodov využívať hlavné služby (jazykové menšiny, ľudia s fyzickým alebo zmyslovým postihnutím, ľudia žijúci v odľahlých komunitách, ktorí nie sú schopní fyzicky navštíviť budovu knižnice). Rozsah finančného zabezpečenia, rozvoj služieb, dizajn budov a priestorov knižníc a otváracie hodiny by sa mali plánovať so zreteľom na všeobecný prístup ako základný princíp fungovania knižnice (pozri kapitolu 3 *Uspokojovanie potrieb zákazníkov knižníc* a diskusiu k niektorým vnútroštátnym právnym predpisom, ktoré nariaďujú služby knižníc pre zdravotne postihnutých občanov).

Aj budovanie fondov knižnice by malo byť založené na princípe všeobecného prístupu a zohľadňovať prístup k formám vhodným pre špecifické skupiny používateľov (napr. knihy v Braillovom písme a zvukové knihy pre zrakovo postihnutých). Mali by sa používať informačné a komunikačné technológie (ICT), ktoré im umožnia prístup ku knižničným fondom a k iným informačným zdrojom verejne dostupným na internete, a to nielen v rámci knižnice, ale aj prostredníctvom vzdialeného prístupu.

1.7 MIESTNE POTREBY

Verejné knižnice slúžia v prospech miestnej komunity a mali by poskytovať komunitné informačné služby. Knižničné služby a fondy by mali byť poskytované na základe miestnych potrieb a treba ich pravidelne prehodnocovať. Bez tejto zásady verejná knižnica stráca kontakt s ľuďmi, ktorým má slúžiť, a v dôsledku toho sa jej potenciál nebude dostatočne využívať. Knihovníci by si preto mali uvedomovať všetky zmeny v spoločnosti, ktoré sú spôsobené faktormi, akými sú sociálny a ekonomický rozvoj, demografické zmeny, veková štruktúra, úroveň vzdelania, vývoj zamestnanosti alebo vznik ďalších poskytovateľov vzdelania a kultúry (pozri kapitolu 6.10.1).

1.8 MIESTNA KULTÚRA

Verejná knižnica by mala byť kľúčovou inštitúciou miestnej komunity z hľadiska zhromažďovania, ochrany, propagácie a podpory miestnej kultúry v celej jej rozmanitosti. Možno to dosiahnuť rôznymi spôsobmi – uchovávaním miestnych historických zbierok, výstavami, ústnou tradíciou, vydávaním diel lokálneho významu a organizovaním interaktívnych programov s regionálnymi témami. Tam, kde je ústna tradícia dôležitou metódou komunikácie, by mala verejná knižnica podporovať jej kontinuitu a rozvoj.

- Vidiecke čítárne v Botswane pôsobia ako strediská na uchovávanie setswanskej literatúry, podporu setswanského jazyka a na propagáciu kultúry a zároveň sa tu organizujú diskusné skupiny a stretnutia na podporu tradičných piesní a tancov.
- Útvar ázijských knižničných služieb v Singapure poskytuje služby v miestnych jazykoch – v čínskom, malajskom a tamilskom.
- Na Kube môžu knižnice pôsobiť ako miesta stretávania básnikov, rovnako ako miesta podporujúce výskum a uchovávanie ústnych tradícií roľníkov.
- „Vidiecke knižnice“ v Indii poskytujú platformu pre dokumentáciu tradičných znalostí. Vydávajú sa knihy napísané vidiečanmi.
- *Memoria Viva* je súbor informácií o občianskej vojne v Španielsku, sústredený v knižniciach Barcelony.
- Mestská knižnica v Hämeenlinne vo Fínsku založila wiki o miestnej histórii *Häme-Wiki* a učí miestnych občanov, ako editovať wiki. Projekt je kombináciou reflexii o rodnom meste a výučby využívania sociálnych médií. Dostupné na internete: <<http://www.hamewiki.fi/wiki/Etusivu>>.
- Štátna knižnica v austrálskom Queenslande zaviedla miestne štandardy na uchovávanie a prístupňovanie zbierok, ktoré dokumentujú historický vývoj miestnej komunity.
- Krajská vedecká knižnica v ruskom Archangelsku poskytuje portál vytvorený na báze regionálnej informačnej siete zameranej na popularizáciu poznatkov o histórii a kultúre archangelského regiónu. Všetky informácie sú sústredené do tematických sekcií: folklór, literatúra, ľudové umenie a remeslá, divadlo, vizuálne umenie, hudba, architektúra, tradície a zvyky. V každej sekcii je zoznam osobností a biografických informácií, spolu s aktualizovanými odkazmi na internetové zdroje a zoznamy odkazov na literárne zdroje. Dostupné na internete: <<http://www.cultnord.ru/>>.
- Národná knižnica Republiky Karélie je účastníkom projektu pre vytvorenie integrovaného systému na lokalizáciu pamiatok knižnej kultúry v Rusku. Projekt iniciovala Ruská štátna knižnica v rámci federálneho cieľového programu *Kultúra Ruska*. Dostupné na internete: <<http://library.karelia.ru/cgi-bin/monuments/index.cgi>>.
- Španielske projekty digitalizácie miestnej histórie, ktoré financuje Ministerstvo kultúry, zahŕňajú otvorený repozitár OAI/PMH a Virtuálnu knižnicu historických tlačí (*Biblioteca Virtual de Prensa Historica*). Dostupné na internete: <<http://prensahistorica.mcu.es/es/estaticos/contenido.cmd?pagina=estaticos/oai>>.
- Projekt RODA (*Repositorio de Objetos digitales y de aprendizaje*) sprístupňuje zbierky tlačených historických

kých materiálov z fondov verejnej knižnice v Caceres a obsahuje spolu 118 303 farebných obrázkov, predovšetkým z pozostalosti Antonia Rodriguez a Mary Mo-nino Brey. Dostupné na internete: <<http://roda.culturaextremadura.com>>.

1.9 KULTÚRNE KORENE VEREJNEJ KNIŽNICE

Pre dlhodobý úspech verejnej knižnice je dôležité, aby bola založená na kultúre alebo kultúrach krajiny či oblasti, v ktorej pôsobí. Úspech je menej pravdepodobný, ak je vzorom formy a štruktúry verejnej knižnice krajina alebo oblasť s úplne odlišným kultúrnym zázemím. Vedenie verejnej knižnice môže identifikovať potrebu služieb prostredníctvom verejných prieskumov medzi súčasnými a potenciálnymi zákazníkmi, na verejných mítingoch, komunikáciou s cieľovými skupinami a inými metódami so zámerom získať čo najširšiu účasť verejnosti na rozvoji služieb.

- V rámci centrálného knižničného systému v ruskom meste Kemerovo funguje projekt *BiblioVita* zameraný primárne na osobný rozvoj a sebaopoznávanie a sekundárne na vyššie ocenenie širokého záberu knižničných služieb. Dostupné na internete: <<http://www.kemcbs.com/index.php?page=bv>>.
- Systém verejných knižníc v Jacksonville v štáte Florida sprístupňuje zbierky, ktoré sú zamerané na históriu a kultúrne dedičstvo štátu a špecializované na skupiny obyvateľstva žijúce v tejto oblasti (napr. na Afroameričanov). Dostupné na internete: <<http://jpl.coj.net/res/sites/historyfl.html>>.

1.10 KNIŽNICE BEZ STIEN

V koncepciách rozvoja, úloh a cieľov verejnej knižnice by sa mal klásť dôraz na služby, ktoré knižnica poskytuje. Pri uspokojovaní potrieb komunity ponúka verejná knižnica rôzne služby. Niektoré z nich sa dajú efektívne poskytovať v priestoroch knižnice, ale niekedy je efektívnejšie poskytovať služby mimo priestorov knižnice. V rôznych spoločnostiach to môže byť odlišné, ale princíp plánovania rozvoja knižnice skôr z hľadiska služieb než vo väzbe na priestory knižnice je rovnako dôležitý vo všetkých koncepciách rozvoja verejných knižníc. Poskytovanie služieb s využitím informačných a komunikačných technológií (ICT) umožňuje preniesť knižničné a informačné služby aj priamo domov alebo na pracovisko.

Na poskytovanie služieb v menej obývaných oblastiach sa používajú rozmanité formy. Poskytovaním knižničných a informačných služieb ľuďom, ktorí nemôžu navštíviť knižnicu (napr. pre fyzické alebo zmyslové postihnutie alebo pre nedostatok dopravných spojov) sa zabezpečuje dostupnosť služieb v ich domovoch alebo na pracoviskách bez ohľadu na ich životné podmienky. „Mobilné“ knižničné služby, ktoré sa poskytujú niekedy zo špeciálne upravených dodávok alebo autobusov, sprístupňujú nielen knihy, ale doplnkovo aj multimédiá, a čoraz častejšie i prístup k internetu. Ak vozidlá slúžia na sprístupňovanie internetu, zvyknú sa nazývať „infomobily“.

- Verejné knižnice v Chile zaviedli rozličné mobilné služby – bibliovozidlá, bibliočlony, biblioboxy a bicykle. V rámci týchto služieb ponúkajú knihy a kultúrne aktivity pre všetky vekové kategórie v rôzne dostupných terénach. Služby poskytujú aj občanom v domovoch dôchodcov, v nemocniciach i vo väzniciach.
- V španielskom Katalánsku sieť mobilných knižníc poskytuje knihy, multimédiá a prístup k internetu.
- Mobilná knižnica vo fínskom meste Leppävirta je knižničným a komunitným multifunkčným centrom. Zákazníci majú k dispozícii internetovú pracovnú stanicu, zdravotnícke informácie i predaj známok, mobilná knižnica im ponúka možnosť prepravy liekov, nákupov, bielizne do čistiarne alebo ťažších zásielok. Služby ponúkané touto mobilnou jednotkou boli identifikované na základe prieskumu medzi staršími zákazníkmi ešte pred jej otvorením.
- Mestská rada austrálskeho mesta Gold Coast zaviedla prvú mobilnú knižnicu s tromi príviesnými technologickými centrami pre deti a dospelých. Dostupné na internete: <http://www.goldcoast.qld.gov.au/library/t_library.aspx?pid=7731>.
- Bibliobus je názov pre moderné mobilné knižničné centrum, ktoré poskytuje spravidla aktualizované knižné zbierky, prístup k internetu, špecializované databázy a audiovizuálne zariadenia pre miestne vzdelávacie a kultúrne podujatia. Mobilná knižnica umožňuje obyvateľom im odľahlých vidieckych oblastí prístup k informáciám a vzdelávacím službám a pomáha prekonávať digitálnu priepasť.
- Bibliobusy sa úspešne využívajú vo Veľkej Británii, v USA, Nemecku, vo Fínsku a v Rusku. Dostupné na internete: <<http://www.library.ru/3/focus/bibliobus.php>>.
- V Etiópii sa využívajú namiesto bibliovozidiel somáre, ktoré prepravujú knihy do odľahlých dedín. Dostupné na internete: <<http://www.ethiopiareads.org/programs/mobile>>.
- Centrálna knižnica v dánskom meste Hjørring je ukázkovým príkladom verejnej knižnice 21. storočia v Dánsku a hodnotí sa ako „najkrajšia a neprekonateľná knižnica“. Dostupné na internete: <http://splq.info/issues/vol41_4/07.htm>.
- Budova novej verejnej knižnice v dánskom meste Kolding sa nachádza v blízkosti centra mesta, pričom ponúka jedinečný výhľad na jazero a staroveký hrad Koldinghus. Svojou priehľadnosťou, otvorenými priestormi a svetlými drevenými interiéromi reprezentuje pokračovanie minimalistického škandinávského štýlu v architektúre knižníc. Dostupné na internete: <<http://www.librarybuildings.info/denmark/kolding-library>>.
- Dánska detská knižnica (viac alebo menej) bez kníh je navrhnutá tak, aby napĺňala predstavy detí a zároveň zapadala do rámca súčasnej znalostnej spoločnosti. Dostupné na internete: <http://splq.info/issues/vol41_3/07.htm>.
- Ruská asociácia knižníc sprístupňuje portál *Budovy knižníc: architektúra, dizajn, priestorové usporiadanie*, ktorý obsahuje fotografie knižníc a architektúry knižničných budov. Dostupné na internete: <<http://rba.okrilib.ru/biblioteki/fotogalereya>>.

1.12 ZDROJE

Aby mohla verejná knižnica plniť svoje úlohy, musí mať primerané zdroje nielen v čase svojho zriadenia, ale aj v priebehu kontinuálnej prevádzky. Mali by zahŕňať nové technológie, zavádzané priebežne s ich vývojom, čo umožní knižnici udržať a rozvíjať služby, ktoré budú uspokojovať potreby miestnej komunity. To znamená, že by mala sprístupňovať materiály a služby vo všetkých formách, ktoré sa pravidelne aktualizujú podľa meniacich sa potrieb skupín a jednotlivcov, vrátane nových publikovaných materiálov, výmeny materiálov a nových informačných technológií, ak sú dostupné s potrebnými finančnými zdrojmi. Mala by mať aj primerane vyškolený personál a dostatočné finančné zdroje na zabezpečenie rozmanitých spôsobov poskytovania služieb v záujme plnenia svojej významnej úlohy v komunite.

Nasledujúce kapitoly definujú a objasňujú príslušné zdroje v záujme optimálneho poskytovania služieb verejných knižníc.

1.13 HODNOTA VEREJNÝCH KNIŽNÍC

Je známe, že verejné knižnice majú pre spoločnosť, v ktorej pôsobia, veľkú hodnotu. Táto hodnota je často daný tým, aké materiály a služby jej knižnica poskytuje. V minulosti ponúkali verejné knižnice prístup predovšetkým k tlačným informáciám a slúžili ako verejné spoločenské a fyzické miesta stretávania verejnosti. V digitálnom veku sa úloha verejných knižníc posilnila vďaka novým informačným technológiám. Jej služby môžu zahŕňať internetové pracovné stanice s narastajúcou prenosovou rýchlosťou a poskytovanie počítačových školení. V niektorých spoločnostiach sú v súčasnosti verejné knižnice jediným poskytovateľom bezplatného prístupu na internet.

Hodnota verejných knižníc sa často spája s poskytovaním týchto služieb. Početné štúdie poskytujú rôzne ekonomické modely (pozri kapitolu 6 *Manažment verejných knižníc*, venovanú niektorým merateľným výkonom ukazovateľom).

1.11 KNIŽNIČNÉ BUDOVY

Knižničné budovy zohrávajú dôležitú úlohu v poskytovaní služieb verejnej knižnice. Mali by byť navrhnuté tak, aby zodpovedali funkciám knižnice, boli prístupné pre všetkých členov spoločnosti a boli tiež dostatočne flexibilné, teda vyhovovali aj novým a meniacim sa službám. Mali by sa nachádzať blízko iných komunitných centier (napr. obchodov alebo kultúrnych a dopravných centier). Všade, kde je to možné, by mala byť knižnica k dispozícii pre potreby komunity (napr. na stretnutia, výstavy a väčšie budovy aj na divadelné, hudobné, audiovizuálne či iné mediálne predstavenia). Dostatočne využívaná verejná knižnica významne prispieva k životaschopnosti príslušnej oblasti a stáva sa dôležitým vzdelávacím a sociálnym centrom, a to najmä v rozptýlených vidieckych oblastiach. Knižovníci by mali zabezpečiť, aby sa knižničné budovy využívali a spravovali efektívne a čo najlepšie slúžili v prospech celej spoločnosti.

- Centrálna knižnica vo fínskom meste Turku stelesňuje architektúru 21. storočia, ktorá zvyšuje efektivitu nových inovatívnych konceptov poskytovaných knižničných služieb. Dostupné na internete: <<http://www.turku.fi/Public/default.aspx?nodeid=12503&culture=en-US&contentlan=2>>.

- Americké knižnice vyvinuli integrovanú komunikačnú kampaň na získanie podpory verejnosti s propagovaním hodnoty poskytovaných knižničných služieb prostredníctvom káblovej televízie, verejných oznamovacích prostriedkov, webových stránok a interaktívnych televíznych programov, kde diváci môžu „hovoriť“ s knihovníkom naživo.
- *Knižnice budujú spoločnosť* je názov prvej komplexnej austrálskej štúdie o hodnote, ktorú verejná knižnica prinášajú pre svoju spoločnosť. Táto správa obsahuje názory a myšlienky získané od viac ako 10 000 ľudí prostredníctvom tlačenej a online prieskumov a komunikáciou s cieľovými skupinami.

ZDROJE

- AABØ, S. The role and value of public libraries in the age of digital technologies [Úloha a význam verejných knižníc vo veku digitálnych technológií]. In *Journal of Librarianship and Information Science*, ISSN 0961-0006, 2005, vol. 37, no. 4, p. 205 – 211.
- The Seattle Public Library Central Library: Economic benefits assessment* [Ústredná knižnica Seattle Public Library: vyhodnotenie ekonomických prínosov]: The Transformative Power of a Library to Redefine Learning, Community, and Economic Development [online]. Seattle : Berk & Associates, Inc., 2005 [cit. 2011-07-25]. Dostupné na internete: <http://www.spl.org/Documents/branch/CEN/SPLCentral_Library_Economic_Impacts.pdf>.
- Act Regarding Library Services* [Zákon o knižničných službách]. Edited by E. Bertelsen, translated by V. Cranfield [online]. Copenhagen : Danish National Library Authority, 2001 [cit. 2011-07-25]. Dostupné na internete: <http://www.bs.dk/publikationer/english/act/pdf/Act_reg_library_ser.pdf>.
- Law No. 257/2001 Coll. of 29 June 2001 on Libraries and Terms of Operating Public Library and Information Services (Library Act)* [Zákon ze dne 29. června 2001 o knihovnách a podmínkach provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knižniční zákon)] [online]. Prague : National Library of the Czech Republic, 2003 [cit. 2011-07-25]. Dostupné na internete: <http://knihovnam.nkp.cz/english/sekce.php3?page=04_Leg/02_LibAct.htm&PHPSESSID=-3658c047e024d207dc073e8bc945a775>.
- Cologne Library Association minibib (kiosk in the park)* [Miniknižnica Združenia knižníc mesta Kolín (kiosk v parku)] [online]. Cologne : Cologne Library Association [cit. 2011-07-26]. Dostupné na internete: <<http://www.foerderverein-stadtbibliothek-koeln.de/index.htm>>.
- Freedominfo.org: The online network of freedom of information advocates* [Freedominfo.org: Online sieť obhajcov slobodného prístupu k informáciám] [online]. Washington : Gelman Library [cit. 2011-07-26]. Dostupné na internete: <<http://freedominfo.org/>>.
- Projects of the Regional Government of Paraná.* [Projekty regionálnej štátnej správy v Paraná] [online]. Curitiba [cit. 2011-07-26]. Dostupné na internete: <<http://www.cidadao.pr.gov.br/>>
- HAGE, C. *The public library start up guide* [Príručka pre založenie verejnej knižnice]. Chicago : American Library Association, 2004. 166 p. ISBN 0-8389-0866-7.
- IFLA/UNESCO Public Library Manifesto* [Manifest IFLA/UNESCO o verejných knižniciach] [online]. The Hague : IFLA, 1995 [cit. 2011-07-25]. Dostupné na internete: <<http://www.ifla.org/VII/s8/unesco/manif.htm>>.
- IFLA/UNESCO School Library Manifesto* [Manifest IFLA/UNESCO o školských knižniciach] [online]. The Hague : IFLA, 1999 [cit. 2011-07-25]. Dostupné na internete: <<http://www.ifla.org/en/publications/iflaunesco-school-library-manifesto-1999>>.
- The IFLA Internet Manifesto* [Manifest IFLA o internete] [online]. The Hague : IFLA, 2002 [cit. 2011-07-25]. Dostupné na internete: <<http://www.ifla.org/publications/the-ifla-internet-manifesto>>.
- KEKKI, K., SULIN, H., WIGELL-RYNNÄNEN, H. *Finnish Public Library Policy 2015. National strategic areas of focus* [Stratégia rozvoja verejných knižníc vo Finsku do roku 2015. Národný strategický rámec] : Publications of the Ministry of Education [online]. Helsinki, Ministry of Education, 2009 [cit. 2011-07-26]. Dostupné na internete: <<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm31.pdf?lang=en>>.
- Nordic public libraries in the knowledge society* [Škandinávské verejné knižnice v znalostnej spoločnosti]. Edited by J. Larsen et al. [online]. København : Danish National Library Authority, 2006 [cit. 2011-07-26]. Dostupné na internete: <<http://www.bs.dk/publikationer/english/nnpl/pdf/nnpl.pdf>>.
- IFLA Library Building Guidelines: Developments & Reflections* [Smernica IFLA pre budovy knižníc: rozvoj a reflexie]. Edited by K. Latimer, H. Niegaard. München : K. G. Saur, 2007. 266 p. ISBN 978-3-598-11768-8.
- Value for money: Southwestern Ohio's return from investment in public libraries* [Hodnota za peniaze: Návravnosť investícií do verejných knižníc v juhozápadnom Ohii] [online]. Columbus : Levin, Driscoll & Fleeter, 2006 [cit. 2011-07-26]. Dostupné na internete: <<http://9libraries.info/docs/EconomicBenefitsStudy.pdf>>.
- Enriching Communities: The Value of Public Libraries in New South Wales* [Rozvoj komunit: Význam verejných knižníc v Novom Južnom Wales] [online]. Sydney : Library Council of New South Wales, 2008 [cit. 2011-07-26]. Dostupné na internete: <http://www.sl.nsw.gov.au/services/public_libraries/publications/docs/enriching_communities.pdf>.
- Library use value calculator.* [Online kalkulačka na individuálne hodnotenie ceny služieb knižnice] [online]. Augusta : Maine State Library [cit. 2011-07-26]. Dostupné na internete: <<http://www.maine.gov/msl/services/calculator.htm>>.
- MATTERN, S. *Public places, info spaces: creating the modern urban library* [Verejné miesta, informačné miesta: budovanie modernej mestskej knižnice]. Washington : Smithsonian Books, 2005. 256 p. ISBN 1588341968.
- PESTELL, R. *Mobile library guidelines* [Smernica IFLA pre mobilné knižnice] : Professional report #28. The Hague : IFLA, 1991. 57 p. ISBN 9070916339.
- ROMERO, S. *Library Architecture: Recommendations for a comprehensive research project* [Architektúra knižníc: Odporúčania pre komplexný výskumný projekt]. Barcelona : Colegio de Arquitectos de Catalunya, 2008. 365 p. ISBN 978-84-96842-28-1.
- SirsiDynix Institute* [SirsiDynix Inštitút] [online]. Provo [cit. 2011-07-26]. Dostupné na internete: <<http://www.sirsidynix.com>>.
- Standards and guidelines* [Štandardy a smernice] [online]. South Brisbane : State Library of Queensland [cit. 2011-07-26]. Dostupné na internete: <<http://www.slq.qld.gov.au/info/publib/build/standards>>.
- THORHAUGE, J. *Danish Library Policy: A Selection of Recent Articles and Papers* [Dánska knižničná politika: výber najnovších článkov a publikácií] [online]. Copenhagen : Danish National Library Authority, 2002 [cit. 2011-07-26]. Dostupné na internete: <http://www.bs.dk/publikationer/english/library_policy/pdf/dlp.pdf>.

Making cities stronger: Public library contributions to local development [Ako vytvárať silnejšie mestá: verejné knižnice podporujú miestnu samosprávu] [online]. Evanston : Urban Libraries Council, 2007 [cit. 2011-07-26]. Dostupné na internete: <http://www.urban.org/uploadedpdf/1001075_stronger_cities.pdf>.

BUDOVY KNIŽNÍC

Libraries as places: Buildings for the 21st century [Knižnice ako miesta: budovy knižníc pre 21. storočie] : IFLA Publications Series 109. Edited by M. Bisbrouck et al. München : K. G. Saur, 2004. 210 p. ISBN 3-598-21839-7.

BRYAN, C. *Managing facilities for results: optimizing space for services* [Manažment kvality budov: optimalizácia knižničných priestorov pre poskytovanie služieb]. Chicago : American Library Association, 2007. 221 p. ISBN 978-0-8389-0934-8.

DEWE, M. *Planning public library buildings: concepts and issues for the librarian* [Navrhovanie budov verejných knižníc: základy a pojmy pre knihovníkov]. Aldershot : Ashgate Publishing, 2006. 354 p. ISBN 978-0754633884.

HAUKE, P. *Bibliotheken bauen und ausstatten* [Stavba a vybavenie budov knižníc] [online]. Bad Honnef : Bock + Herchen, 2009 [cit. 2011-07-26]. Dostupné na internete: <<http://edoc.huberlin.de/oa/books/ree8FL3pymekE/PDF/25Gh3Uywl6dlY.pdf>>.

Intelligent library buildings: proceedings of the tenth seminar of the IFLA Section on Library Buildings and Equipment, The Hague, Netherlands, 24 – 29 August, 1997 [Inteligentné budovy knižníc: zborník z 10. seminára Sekcie IFLA pre budovy a vybavenie knižníc, Haag, Holandsko, 24. – 29.8.1997] : IFLA Publication 88. Edited by M. Bisbrouck, M. Chauveinc. München : K. G. Saur, 1999. 294 p. ISBN 978-3598218101.

KOONTZ, C. M. *Library Facility Siting and Location Handbook* [Príručka pre zariadenie knižničných budov a priestorov]. Westport : Greenwood Press, 1997. 206 p. ISBN 0-313-28682-5.

IFLA Library Building Guidelines: Developments & Reflections [Smernica IFLA pre budovy knižníc: rozvoj a reflexie]. Edited by K. Latimer, H. Niegaard. München : K. G. Saur, 2007. 266 p. ISBN 978-3-598-11768-8.

Library Space: Inspiration for building and design [Priestory knižníc: inšpirácie pre navrhovanie a dizajn budov knižníc]. Edited by H. Niegaard, K. Schulz, J. Lauridsen. Copenhagen : Danish National Library Authority, 2009. 156 p. ISBN 978-87-90849-55-9.

2 PRÁVNÝ A FINANČNÝ RÁMEC

„Za verejnú knižnicu zodpovedajú úrady štátnej správy a miestnej samosprávy. Musí byť podporovaná osobitnými právnymi predpismi a financovaná štátnou správou alebo miestnou samosprávou. Musí byť nevyhnutnou súčasťou každej dlhodobej stratégie pre oblasť kultúry, poskytovanie informácií, informačnú gramotnosť, gramotnosť a vzdelávanie.“

(Manifest IFLA/UNESCO o verejných knižniciach, 1994)

2.1 ÚVOD

Verejné knižnice sú komunitné inštitúcie, ktoré poskytujú na lokálnej úrovni prístup k širokej škále poznatkov a informácií v prospech jednotlivca i spoločnosti ako celku. S cieľom udržať potrebnú úroveň služieb v záujme plnenia svojich funkcií by mali byť verejné knižnice podporované legislatívou a trvalo udržateľným financovaním.

2.2 VEREJNÁ KNIŽNICA A ŠTÁTNA SPRÁVA

Existujú rôzne modely vzťahu medzi verejnými knižnicami a štátnou správou. Rovnako rozmanité a zložité sú zákony, podľa ktorých sa riadia ich aktivity a financovanie. V rôznych krajinách sú za knižničné služby úplne alebo čiastočne zodpovedné provincie, regióny, štát alebo miestna samospráva. Keďže verejné knižnice poskytujú služby prevažne pre miestnu komunitu, v štátnej štruktúre je najvhodnejším partnerom miestna samospráva. V niektorých krajinách sú však verejné knižnice zriadené a riadené na úrovni regiónu alebo štátu a v niektorých prípadoch je za poskytovanie služieb verejných knižníc zodpovedná národná knižnica. Na zabezpečovaní služieb spolupracujú dve alebo viaceré úrovne štátnej správy.

- Estónsky zákon o verejných knižniciach (1998) stanovil presnú zodpovednosť na každej úrovni štátnej správy. Uvádza, že verejná knižnica je zriadená orgánom miestnej správy a okresná alebo mestská knižnica je zodpovedná za koordinovanie knižničných služieb, medziknižničných výpožičiek a bibliobusov. Miestna správa zodpovedá za mzdy pracovníkov knižníc, ale na financovaní nákupu knižničných fondov sa spoločne podieľajú miestna správa a štát.
- Štátna knižnica v austrálskom Queenslande vypracovala smernice a normy pre sieť verejných knižníc Queensland Public Libraries s cieľom zlepšiť existujúce postupy a zabezpečiť dosiahnuteľné ciele pre verejné knižnice v Queenslande. Dostupné na internete: <<http://www.slq.qld.gov.au/info/publib/build/standards>>.
- Asociácia ruských regionálnych knižničných konzorcií (ARBICON) vznikla v záujme koordinácie aktivít knižníc a zvyšovania kvality služieb modernizáciou manažmentu zdrojov. Dostupné na internete: <<http://www.arbicon.ru/>>.

2.2.1 Alternatívne začlenenie knižníc

Aj keď má v niektorých krajinách zodpovednosť za verejnú knižnicu miestna správa, niekedy nemá potrebné financie. V takýchto prípadoch môžu prebrať praktickú prevádzku služieb verejnej knižnice nevládne organizácie alebo súkromné nadácie. Zabezpečenie trvalo udržateľného rozvoja a úloh verejnej knižnice v informačnej sieti si vyžaduje, aby bola verejná knižnica úzko spojená s príslušnou štátnou správou a bola ňou dostatočne financovaná. Konečným cieľom by malo byť začlenenie verejných knižníc do formálnej štruktúry štátnej správy v súlade s národnou legislatívou a s primeranou úrovňou financovania.

- Argentína zriadila verejné knižnice, ktorých služby poskytovala prostredníctvom nevládných organizácií alebo organizovaných komunit riadených vnútroštátnymi právnymi predpismi.

2.2.2 Národná informačná politika

S cieľom čo najefektívnejšie využívať dostupné knižničné a informačné zdroje a naplno využiť príležitosti, ktoré ponúkajú elektronické digitálne informačné technológie, mnohé krajiny rozvíjajú svoju národnú informačnú politiku. Verejné knižnice by mali byť kľúčovým prvkom v takýchto strategických rámcoch a pracovníci verejných knižníc by mali zabezpečiť, aby sa plne zúčastňovali na ich tvorbe.

- Centrum doručovania a špeciálnych podporných služieb CePSE (*Central de Préstec / Serveis Especials*) sa zameriava na poskytovanie služieb a odborných zbierok, aby sa v konečnom dôsledku zlepšila činnosť verejných a školských knižníc v španielskom Katalánsku. Dostupné na internete: <http://cultura.gencat.cat/cepse>.

2.2.3 Služby e-governmentu

E-government (*e* - je skratka pre elektronický) sa usiluje zapojiť občanov do riadenia a spravovania štátu sústredením záujmu na jednotlivca, a tak rozvíjať kvalitné vládne informačné služby a účinné a efektívne spôsoby ich sprostredkovania novými technológiami. E-government orientovaný na občana odporúča vládam a štátnej správe, aby poskytovali také služby a informačné zdroje, ktoré zodpovedajú aktuálnym potrebám služieb a zdrojov pre občanov a obyvateľov štátu, vládných a štátnych zamestnancov a ďalších. Pre knižnice má kľúčový význam presadiť, aby poskytovanie služieb e-governmentu zameraného na občana mohli zabezpečovať miestne knižnice.

Verejné knižnice sa často považujú za optimálnych partnerov pre poskytovanie služieb e-governmentu, pretože sú najlogickejším verejným prístupovým bodom. Na poskytovanie týchto služieb je potrebné hľadať doplnkové štátne finančné zdroje. Nevyhnutným predpokladom poskytovania služieb e-governmentu je adekvátne technické vybavenie, internetové pripojenie a vyškolený personál so zodpovedajúcimi odbornými znalosťami.

Je úlohou verejných knižníc poskytovať verejné služby. Napriek tomu v scenári e-governmentu verejné knižnice niekedy nie sú pripravené alebo vopred upozornené na vládne závery a vylúčenie personalizovaných služieb občanom, ktoré sa prenášajú do webového prostredia. Z tohto dôvodu je nevyhnutná včasná príprava a prijatie stratégie, či a ako bude knižnica poskytovať služby e-governmentu v súlade s jej poslaním a dostupnými zdrojmi. Odporúča sa preveriť odborné znalosti zamestnancov a aktuálne vzťahy spolupráce s orgánmi vlády a štátnej správy, aby sa zabezpečila optimálna príprava na tento zdanlivo neodvratný trend v spoločnosti.

- Verejná knižnica Pasco Public Library v americkom štáte Florida zriadila pozíciu *e-government knihovník*, spolu so zriadením špeciálnych podstránok na webovej stránke knižnice, ktoré sa zameriavajú na e-government. Napríklad podstránka *Online Government Services* ponúka najžiadanejšie služby na úrovni miestnej samosprávy, správy miest a obcí a štátnych a federálnych vládných služieb. Dostupné na internete: <http://pascolibraries.org/>.

- Štátna knižnica v New Jersey vytvorila webovú stránku na pomoc občanom počas ekonomickej krízy. Webová stránka ponúka nástroje na vyhľadávanie pracovných príležitostí, bývaní a zdravotnej starostlivosti a informačné nástroje pre rodičov a seniorov. Každý nástroj ponúka odkazy na ďalšie informácie e-governmentu súvisiace s danou témou. Dostupné na internete: <http://gethelp.njlibraries.org/>.

2.3 LEGISLATÍVA PRE VEREJNÉ KNIŽNICE

Verejné knižnice by sa mali opierať o legislatívu, ktorá zabezpečuje ich kontinuálne fungovanie a miesto v štátnej štruktúre. Legislatíva verejných knižníc má rôzne formy. V niektorých krajinách alebo regiónoch existuje legislatíva špecifická len pre verejné knižnice, v iných krajinách je súčasťou širšej legislatívy, ktorá sa vzťahuje na rôzne typy knižníc.

Legislatíva verejných knižníc sa líši aj ustanoveniami. Môže byť jednoduchá, umožňujúca zriadenie verejnej knižnice, pričom štandardy služieb ponecháva tej úrovni štátnej správy, ktorá je priamo zodpovedná za knižnicu, alebo zložitejšia, keď špecifikuje, aké služby by mala knižnica poskytovať a v akom štandarde.

Vzhľadom na to, že štátne štruktúry sa v rôznych krajinách výrazne líšia, je pravdepodobné, že odlišovať sa budú aj formy a detaily legislatívy verejných knižníc. Legislatíva pre verejné knižnice by mala stanoviť, ktorá úroveň štátnej správy je za ne zodpovedná a ako by mali byť financované. Mala by tiež vymedziť ich miesto v rámci siete knižníc v krajine alebo regiónu ako celku.

- Mexiko a Venezuela majú osobitnú legislatívu pre verejné knižnice, zatiaľ čo v Kolumbii a v Brazílii legislatíva o informačných službách zahŕňa aj verejné knižnice.
- Fínsky knižničný zákon (1998) stanovuje, že verejnú knižnicu má založiť miestna samospráva, buď nezávisle, alebo v spolupráci s inými verejnými knižnicami, že verejné knižnice by mali spolupracovať s inými typmi knižníc a že miestna samospráva by mala vyhodnocovať knižničné a informačné služby, ktoré poskytujú.
- Ústava Juhoafrickej republiky z roku 1996 stanovuje rámec pre poskytovanie knižničných a informačných služieb v Južnej Afrike. Uvádza zoznam knižníc „iných ako národné knižnice“ ako oblasť výhradne v legislatívnej kompetencii provincie. Preto je povinnosťou provincie vypracovať legislatívny rámec na poskytovanie knižničných a informačných služieb.
- V Arménsku sú za financovanie a prevádzku verejných knižníc zodpovedné miestne úrady. Zákon o miestnej samospráve definoval ich povinnosti pri zabezpečení a rozvoji verejných knižníc.
- V Ruskej federácii platia dva zákony vzťahujúce sa na knižnice na federálnej úrovni – knižničný zákon a zákon o povinnom výtlačku. Netýkali sa len verejných knižníc, hoci sa na ne vzťahuje prevažná časť knižničného zákona.
- Talianska ústava ukladá regiónom kontrolovať verejné knižnice zriadené miestnymi samosprávami a provinciami. Niektoré regióny vydali knižničné zákony, ktoré usmerňujú spoluprácu medzi knižnicami a ďalšími informačnými, dokumentačnými, kultúrnymi a vzdelávacími inštitúciami a stanovujú kvalitatívne štandardy.
- Rada Európy a Európska kancelária knižničných, informačných a dokumentačných združení – EBLIDA (*European Bureau of Library, Information and Documentation Associations*) vydali smernicu o knižničnej legislatíve a knižničnej politike v Európe.

2.3.1 Súvisiaca legislatíva

Verejné knižnice podliehajú aj širšiemu legislatívnemu rámcu, nielen špecifickej legislatíve, ktorá sa na ne vzťahuje. Môže zahŕňať legislatívu o finančnom manažmente, ochrane údajov, zdravotných, bezpečnostných a pracovných podmienkach personálu a pod. Vedúci pracovníci knižníc musia poznať celú legislatívu, ktorá sa týka prevádzky verejnej knižnice.

Mali by byť informovaní aj o globálnych obchodných rokovaniach, ktorých výsledkom môžu byť stratégie a dohody s možným vplyvom na verejné knižnice. V podobných prípadoch by mali knihovníci využiť každú príležitosť, aby upozornili verejnosť i politikov na vplyv takýchto stratégií na verejné knižnice.

2.3.2 Autorské práva

Legislatíva týkajúca sa autorských práv je pre verejné knižnice najmä v súvislosti s elektronickými publikáciami veľmi dôležitá. Neustále sa novelizuje a prehodnocuje a knihovníci by mali sledovať jej priebežné úpravy vo vzťahu ku všetkým médiám. Mali by propagovať a podporovať takú legislatívu o autorských právach, ktorá zabezpečuje spravodlivú rovnováhu medzi právami tvorcov diel a potrebami používateľov.

- Zväz knihovníkov a informačných pracovníkov (SKIP) v Českej republike sa na základe vlastnej iniciatívy zapojil do prípravy legislatívy o autorských právach. Po diskusiách s Ministerstvom kultúry ČR a kultúrnym výborom Parlamentu ČR boli zavedené legislatívne zmeny prospešné pre knižnice.

2.3.3 Právo na verejné vypožičiavanie

V niektorých krajinách je zavedená legislatíva o práve na verejné vypožičiavanie, ktorá zaručuje platbu autorom a ďalším tvorcami kníh za jej prezenčné sprístupnenie vo verejnej knižnici alebo za jej vypožičanie mimo knižnice. Je dôležité, aby sa finančné prostriedky na takéto poplatky nečerpali z finančných zdrojov knižnice, ktoré sú určené na nákup knižničného fondu. Ak je právo na verejné vypožičiavanie (PVV) financované z osobitných zdrojov, to zabezpečuje podporu autorov kníh bez ovplyvnenia rozpočtu verejnej knižnice. V niektorých prípadoch môže byť zároveň podkladom pre štatistiku o výpožičkách kníh konkrétnych autorov. Knihovníci by sa mali podieľať na tvorbe systému práva na verejné vypožičiavanie, aby zabezpečili, že sa nebudú používať finančné prostriedky na úkor rozpočtov knižníc.

- Dánska vláda poskytuje finančné prostriedky na poplatky za PVV pre dánskych autorov, prekladateľov, výtvarníkov, fotografov a skladateľov, ktorí prispeli k vzniku diela. Toto je definované ako podpora kultúry. Dostupné na internete: <<http://www.bs.dk>>.
- V Austrálii PVV spravuje Odbor životného prostredia, vody, kultúrneho dedičstva a umenia a vypláca odmeny oprávneným austrálskym tvorcami a vydavateľom v závislosti od obratu ich diel v celkovom počte verejných výpožičiek knižníc. PVV má priamy vplyv na podporu nárastu a rozvoja literárnej tvorby a publikovania v Austrálii a obhacovania austrálskej kultúry. Dostupné na internete: <<http://www.arts.gov.au/topics/literature/lending-rights>>.

2.4 FINANCOVANIE

Primerané financovanie je nevyhnutné pre úspešné plnenie úloh verejnej knižnice. Bez primeraného financovania nemožno z dlhodobého hľadiska rozvíjať stratégie poskytovania knižničných služieb a efektívne využívať dostupné zdroje. Potvrdzujú to mnohé príklady – nová budova knižnice bez adekvátnych finančných zdrojov na jej údržbu, zbierky nových kníh bez financií na ich doplnenie a počítačové systémy bez prostriedkov na ich údržbu a inováciu. Poskytovanie finančných prostriedkov je potrebné nielen vtedy, keď sa knižnica zriaďuje, ale aj počas jej kontinuálnej prevádzky, má byť teda trvalé a pravidelné.

- Jedna z amerických knižníc ponúka na svojej webovej stránke online kalkulačku na zodpovedanie otázok: „Ako si ceníte Vašu knižnicu? Koľko by ste boli ochotní zaplatiť z vlastného vrecka za služby Vašej knižnice?“ Dostupné na internete: <<http://www.maine.gov/msl/services/calculator.htm>>.
- Vláda austrálskeho štátu Queensland vymedzuje prostredníctvom Štátnej knižnice v Queenslande povinnosť poskytovať bezplatné služby verejných knižníc. Dostupné na internete: <http://www.slq.qld.gov.au/__data/assets/pdf_file/0017/122048/SLQ_Service_Level_Agreement_-_September_2008.pdf>.
- Univerzálna vedecká knižnica Vladimírskej oblasti v Rusku vypracovala príručku *Platené služby v mestských knižniciach*. Dostupné na internete: <<http://slib.admsurgut.ru>>.
- Centrálna detská knižnica v ruskom Kemerove organizuje každoročné verejné stretnutia s používateľmi, aby podala správu o aktivitách a dosiahnutých výsledkoch knižníc, predstavila pripravované aktivity a zdieľala štatistiky o zákazníkoch knižníc. Tieto správy pomáhajú zdôvodniť výdavky knižnice. Dostupné na internete: <http://www.okrilib.ru/chitateliam/biblioteka_kak_ona_est/>.

2.4.1 Priority

Verejná knižnica a jej knižničné služby sú dlhodobou investíciou v prospech komunity a mali by byť primerane financované. Zistilo sa, že ani v najbohatších spoločnostiach nie je možné vždy zabezpečiť primerané financovanie všetkých služieb. Preto je dôležité, aby sa služby rozvíjali na základe plánovania a stanovenia priorít. Takýto proces je nevyhnutný vo všetkých prípadoch nezávisle na dostupných zdrojoch financovania knižničných služieb. V rámci strategického plánovania a dodržiavania stanovených priorít je potrebné písomne vypracovať koncepciu rozvoja služieb, ktorá by sa mala pravidelne prehodnocovať a podľa potreby upravovať.

2.4.2 Partnerstvá a spolupráca

Ani jedna verejná knižnica, nech je akokoľvek veľká a dostatočne financovaná, nemôže sama uspokojiť všetky potreby svojich zákazníkov. Účasť na partnerstve, spolupráci a sieťach s inými knižnicami a príbuznými organizáciami, vrátane poskytovania prístupu k ďalším zdrojom informácií, umožňuje verejnej knižnici uspokojovať informačné potreby svojich zákazníkov zvýšením rozsahu dostupných zdrojov.

- Verejná knižnica Queens Borough Public Library v New Yorku spolupracuje s Detským múzeom v Brooklyne a s Exploratóriom v San Franciscu, ktoré jej zapožičiavajú muzeálne exponáty do detskej študovne. V rámci projektu *Veda v kocke* sa snaží uľahčiť praktickú výučbu prírodných vied, matematiky a technických vied a sprístupňovať relevantné materiály mladým zákazníkom knižnice, ich rodičom a celej komunite, v ktorej sa hovorí viac ako 97 jazykmi. Dostupné na internete: <<http://www.queenslibrary.org/>>.

2.4.3 Zdroje financovania

Na financovanie verejných knižníc sa využívajú rôzne zdroje, ale podiely finančných prostriedkov z jednotlivých zdrojov sa líšia v závislosti od lokálnych podmienok.

Primárne zdroje zahŕňajú:

- dane na lokálnej, regionálnej alebo centrálnej úrovni,
 - granty na centrálnej, regionálnej alebo lokálnej úrovni.
- Sekundárne zdroje príjmu môžu zahŕňať:
- dary od nadačných subjektov alebo jednotlivcov,
 - výnosy z komerčných aktivít (napr. vydavateľská činnosť, predaj kníh, predaj umeleckých a remeselných diel),
 - príjmy z poplatkov od zákazníkov knižníc (napr. z pokút),
 - príjmy z poplatkov od zákazníkov knižníc za individuálne služby (napr. za kopírovanie alebo tlač),
 - sponzorstvo od externých organizácií,
 - výnosy z lotérií v rámci špecifických iniciatív.

2.4.4 Účtovanie poplatkov zákazníkom knižníc

V Manifeste IFLA/UNESCO o verejných knižniciach sa uvádza: „*Verejná knižnica by mala byť v zásade bezplatná.*“

Účtovanie poplatkov zákazníkom knižníc za služby a členstvo nemá slúžiť ako zdroj príjmov verejnej knižnice, pretože platobná schopnosť či neschopnosť sa potom stáva kritériom, ktoré určuje, kto sa môže stať používateľom verejnej knižnice. To však znamená porušenie základného princípu, že verejná knižnica je dostupná pre všetkých. Pripúšťame, že v niektorých krajinách sa vyberá poplatok za registráciu alebo za určité služby. Takéto poplatky nevyhnutne odopierajú prístup do knižnice alebo ku knižničným službám tým ľuďom, ktorí si ich nemôžu dovoliť. Malo by to byť len dočasným riešením situácie, ale nie trvalým spôsobom financovania verejnej knižnice.

V niektorých krajinách je bežné, že sa od zákazníka knižnice požaduje zaplatenie poplatku alebo pokuty za nevrátenie výpožičky do stanoveného termínu. Niekedy je to nevyhnutné na zabezpečenie toho, že knižničné jednotky budú stále v obeh, a neostanú na dlhý čas u jedného používateľa. Pokuta by nemala byť taká vysoká, aby kohokoľvek odradila od využívania knižnice. Poplatky sa niekedy vyberajú aj za personalizované služby (napr. za kopírovanie alebo použitie tlačiarne). Ani tieto poplatky by nemali dosahovať takú úroveň, aby zákazníka knižnice odradili.

2.4.5 Financovanie technického vybavenia

Verejné knižnice musia využívať nové technológie na zlepšovanie svojich služieb alebo poskytovanie nových knižničných služieb. To znamená značné investície do rôznych druhov elektronických zariadení a ich závislosť od týchto zariadení počas poskytovania služieb prostredníctvom nich. Aby bola prevádzka zariadení stá-

le efektívna, zariadenia sa musia inovovať a podľa potreby nahradzovať. To má významný vplyv na financovanie knižníc, preto by mali mať vypracovaný plán modernizácie a inovácií technického vybavenia.

- Štátna knižnica v austrálskom Queenslande vo svojich smerniciach a štandardoch poskytuje návod na účinné a efektívne využívanie technológií ako integrovanej súčasti služieb verejných knižníc. Dostupné na internete: <<http://www.slq.qld.gov.au/info/publib/policy/guidelines>>.

2.4.6 Externé financovanie

Knihovníci by mali byť nápadití pri hľadaní externých zdrojov financovania verejných knižníc. Nemali by však prijímať finančné prostriedky z akýchkoľvek zdrojov, pretože by mohli spochybniť základný status verejnej knižnice ako inštitúcie prístupnej pre všetkých. Napríklad komerčné organizácie môžu ponúkať financovanie za podmienok, ktoré poškodzujú univerzálny charakter služieb poskytovaných verejnou knižnicou. Všetky návrhy by mali byť zaznamenané a odsúhlasené všetkými stranami ešte pred uvedením do platnosti.

- Verejná knižnica v Tarragone v Španielsku dostala finančné prostriedky od podnikateľských subjektov v meste na prevádzku ekonomickej a obchodnej informačnej služby.
- Nadácia Verejnej knižnice v Chicagu je nezisková organizácia, ktorá podporuje budovanie zbierok a programy tejto knižnice. Nadácia poskytuje počítačové finančné prostriedky na rozvoj technológií a predĺženie služieb knižnice vo večerných hodinách a v nedeľu. Dostupné na internete: <<http://www.chicagopubliclibraryfoundation.org/about/>>.

2.5 RIADENIE VEREJNEJ KNIŽNICE

Verejné knižnice by mali byť riadené osobitným orgánom, ktorého členmi sú predstavitelia miestnej komunity vrátane tých, ktorí boli zvolení do miestneho zastupiteľstva alebo do knižničnej rady. Knižničné výbory a knižničné rady by mali mať rokovací poriadok a ich zasadnutia by mali byť otvorené pre širokú verejnosť. Mali by sa stretávať pravidelne a program rokovania, zápisnice, výročné správy aj finančné výkazy by mali zverejňovať. Riadiaci orgán má byť zodpovedný skôr za strategické a koncepčné záležitosti než za každodennú prevádzku knižnice. V každom prípade však musí mať riaditeľ knižnice priamy prístup na zasadnutia riadiaceho orgánu knižnice a má s ním úzko spolupracovať. Strategické dokumenty by mali byť sprístupnené verejnosti a ak je to možné, treba urobiť kroky na zapojenie miestnych občanov do rozvoja verejnej knižnice.

Verejní knihovníci sa majú za svoju činnosť zodpovedať nielen riadiacim orgánom, ale aj miestnym občanom, a to uverejňovaním správ, organizovaním verejných schôdzí a poskytovaním konzultácií. Pri vykonávaní svojich povinností musia dodržiavať tie najvyššie profesionálne štandardy. Aj keď konečné rozhodnutia o stratégii knižnice prijíma riadiaci orgán a riaditeľ, treba zvažovať, ako do tohto procesu zapojiť miestnych občanov, ktorí sú aktívnymi alebo potenciálnymi zákazníkmi knižnice. V niektorých krajinách bola vypracovaná „Charta knižnice“, ktorá identifikuje a zverejňuje úroveň služieb poskytovaných

verejnou knižnicou. Ide o akúsi zmluvu medzi verejnou knižnicou a jej zákazníkmi. Charty knižníc su dôveryhodnejšie, ak vznikli v spolupráci so zákazníkmi knižníc.

- Fínska univerzitná knižnica vypracovala návody na lepšie riadenie e-služieb, e-médií a e-zbierok. Témy zahŕňajú odporúčané postupy pre používanie technických zariadení, školenia, telekomunikácie a zvyšovanie rýchlosti pripojenia, filtrovanie pripojenia na internet, technologické normy a pod., počet počítačov v prepočte na jedného obyvateľa a plánovanie obnovy technického vybavenia. Dostupné na internete: <<http://www.uef.fi/kirjasto>>.
- Štátna knižnica v austrálskom Queenslande navrhla normy a smernice pre minimálny súbor prevádzkových služieb, ktoré umožnia komunite efektívny prístup k zariadeniam, službám a zbierkam knižníc, ktoré ich poskytujú.

2.6 SPRÁVA VEREJNEJ KNIŽNICE

Verejné knižnice by mali byť riadené a spravované čo najlepšie. Správa verejnej knižnice by mala byť zameraná na zlepšovanie kvality služieb pre používateľov, nemala byť samoučelná. Má byť aj efektívna a prehľadná. Aby sa dosiahli čo najlepšie výsledky, administratívny a riadiaci personál väčšej verejnej knižnice by mal byť multidisciplinárny (pracovníci s rôznou špecializáciou, napríklad knihovníci, účtovníci, odborníci na vzťahy s verejnosťou a systémoví manažéri). Niekedy je potrebné využiť aj špecialistov zriaďujúceho orgánu alebo inej príbuznej organizácie (napr. právnikov, odborníkov na mzdy a dôchodky).

2.7 PUBLICITA A PROPAGÁCIA

Verejné knižnice pôsobia v čoraz zložitejšej spoločnosti, ktorá je náročná na čas a pozornosť ľudí. Preto je dôležité, aby knižnice dávali o sebe vedieť a propagovali služby, ktoré poskytujú. Môžu sa propagovať rôznymi metódami – od jednoduchých spôsobov, ako sú nápisy na knižničných budovách alebo letáky s informáciami o otváracích hodinách a službách, až po vyspelejšie metódy, ako sú marketingové programy alebo webové stránky na propagáciu knižničných služieb a aktivít (pozri kapitolu 7 *Marketing verejných knižníc*).

ZDROJE

- BERTOT, J., JAEGER, P., McCLURE, C. Citizen-centered e-government services: benefits, costs, and research needs [Služby e-governmentu orientované na občana: prínosy, náklady a potreby prieskumu]. In *Proceedings of the 2008 international conference on Digital government research* [online]. New York : Digital Government Society of North America, 2008 [cit. 2011-07-26], p. 137 – 142. Dostupné na internete: <<http://portal.acm.org/citation.cfm?id=1367832.1367858>>.
- Public libraries section: Acts on library services* [Sekcia IFLA pre verejné knižnice: Zákony o knižničných službách] [online]. The Hague : IFLA [cit. 2011-07-26]. Dostupné na internete: <<http://archive.ifla.org/V/cdoc/acts.htm>>.
- The public library as the gateway to the information society: the revision of the IFLA guidelines for public libraries, proceedings of the IFLA/UNESCO Pre-Conference Seminar on Public Libraries, 1997* [Verejná knižnica ako brána k informačnej spoločnosti: revízia Smernice IFLA pre verejné knižnice, zborník zo seminára IFLA/UNESCO pre verejné knižnice, 1997]. The Hague : IFLA, 1998.
- KARPPINEN, D., GENZ, M. *National information policies: improving public library services?* [Národné informačné politiky: zlepš-

jú služby knižníc?] : Thesis (M.S.) [Dizertačná práca] [online]. Tallahassee : Florida State University, 2004 [cit. 2011-07-26]. Dostupné na internete: <<http://etd.lib.fsu.edu/theses/available/etd-08232004-225005/>>.

KRETZMANN, J., RANS, S. *The Engaged Library: Chicago Stories of Community Building* [Angažovaná knižnica: Príbehy budovania komunity v Chicagu] [online]. Evanston : Urban Libraries Council, 2005 [cit. 2011-07-26]. Dostupné na internete: <http://www.urbanlibraries.org/associations/9851/files/ULC_PFSC_Engaged_0206.pdf>.

Library use value calculator [Online kalkulačka na individuálne hodnotenie ceny služieb knižnice] [online]. Augusta : Maine State Library [cit. 2011-07-26]. Dostupné na internete: <<http://www.maine.gov/msl/services/calculator.htm>>.

From awareness to funding: a study of library support in America [Od informovanosti k financovaniu: štúdia o podporovaní knižníc v Amerike] [online]. Dublin (Ohio) : Online Computer Library Center, Inc., 2008 [cit. 2011-07-27]. Dostupné na internete: <<http://www.oclc.org/reports/funding/fullreport.pdf>>.

SARKODIE-MENSAH, K. *Helping the difficult library patron: new approaches to examining and resolving a long-standing and ongoing problem* [Pomôcka pre používateľov knižníc v problémových situáciách: nové prístupy v skúmaní a riešení dlhotrvajúcich a pretrvávajúcich problémov]. New York : Haworth Information Press, 2002. 322 p. ISBN 978-0789017307.

SUSMAN, T. et al. *Safeguarding our patrons' privacy: what every librarian needs to know about the USA PATRIOT Act & related anti-terrorism measures* [Ochrana súkromia našich používateľov: čo potrebuje vedieť každý knihovník o Občianskom zákone USA a súvisiacich protiteroristických opatreniach] : A satellite teleconference cosponsored by American Association of Law Libraries, American Library Association, Association of Research Libraries, Medical Library Association, Special Libraries Association [Satelitná konferencia spoluorganizovaná Americkou asociáciou právnických knižníc, Americkou asociáciou knižníc, Asociáciou vedeckých knižníc, Asociáciou lekárskejších knižníc, Asociáciou špeciálnych knižníc] [online]. Washington, DC : Association of Research Libraries, 2002 [cit. 2011-07-27]. Dostupné na internete: <<http://www.sla.org/PDFs/patriot.pdf>>.

Freedom of Information Act (FOIA) [Zákon o slobode informácií] [online]. Washington, DC : United States Department of Justice [cit. 2011-07-27]. Dostupné na internete: <<http://www.justice.gov/oip/>>.

Making cities stronger: Public library contributions to local development [Ako vytvárať silnejšie mestá: verejné knižnice podporujú miestnu samosprávu] [online]. Evanston : Urban Libraries Council, 2007 [cit. 2011-07-26]. Dostupné na internete: <http://www.urban.org/uploadedpdf/1001075_stronger_cities.pdf>.

WALKER, C., MANJARREZ, C. *Partnerships for free choice learning: public libraries, museums, and public broadcasters working together* [Partnerstvo pre vzdelávanie podľa vlastného výberu: spolupráca verejných knižníc, múzeí a verejnoprávných informačných inštitúcií] [online]. Washington DC : Urban Institute, 2003 [cit. 2011-07-27]. Dostupné na internete: <http://www.urban.org/UploadedPDF/410661_partnerships_for_free_choice_learning.pdf>.

Collection of laws for electronic access (CLEA) [Zbierka zákonov pre elektronický prístup] [online]. Geneva : World Intellectual Property Organization [cit. 2011-07-27]. Dostupné na internete: <<http://www.wipo.int/wipolex/en/>>.

WOODWARD, J. *What every librarian should know about electronic privacy* [Čo by mal vedieť každý knihovník o rešpektovaní súkromia v elektronickom prostredí]. Westport, CT : Libraries Unlimited, 2007. 240 p. ISBN 978-1591584896.

YARROW, A., CLUBB, B., DRAPER, J. *Public Libraries, Archives and Museums: Trends in Collaboration and Cooperation* [Verejné knižnice, archívy a múzeá: trendy ich vzájomnej spolupráce] : Professional reports, #108 [online]. The Hague : IFLA, 2008 [cit. 2011-07-27]. Dostupné na internete: <<http://www.ifla.org/en/publications/ifla-professional-reports-108>>.